

“ZAMAN, YAŞAMDIR. BU BİLE
RAHATSIZLIK VERİCİ.”

STEFAN

ZWEIG

CLARISSA

3. BASKI
Çeviri: MELİKE ÖZTÜRK

♥ can
roman

STEFAN ZWEIG
CLARISSA

Clarissa, Stefan Zweig

© 2010, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2010

3. basım: Ekim 2016, İstanbul

Bu kitabın 3. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Editör: Şebnem Sunar

Düzeltili: Ebru Aydın, Mert Tokur

Mizanpaj: Atahan Sıralar

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit

Davutpaşa Cad. Emintaş Kazım Dinçol San. Sit. No: 81/25-26

Topkapı-İstanbul

Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-3287-4

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750732874

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

STEFAN ZWEIG

CLARISSA

Knut Beck'in Stefan Zweig'in bıraktığı notlardan
yola çıkarak hazırladığı roman taslağı

Almanca aslından çeviren

Melike Öztürk

Stefan Zweig'in Can Yayınları'ndaki kitapları:

Dünün Dünyası, 1985

Amok Koşucusu, 1990

Yarının Tarihi, 1991

Lyon'da Düğün, 1992

İnsanlığın Yıldızının Parladığı Anlar, 1995

Satranç, 1997

Değişim Rüzgârı, 1998

Amerigo, 2005

Sabırsız Yürek, 2006

Marie Antoinette, 2006

Joseph Fouché, 2007

Rotterdamlı Erasmus, 2008

Balzac, 2009

Bir Kadının Yaşamından 24 Saat - Bir Yüreğin Ölümü, 2009

Macellan, 2010

Clarissa, 2010

Montaigne, 2012

Vicdan Zorbalığı Karşı ya da Castelio Calvin'e, 2014

Üç Usta / Balzac, Dickens, Dostoyevski, 2015

Mary Stuart, 2016

STEFAN ZWEIG, 1881'de Viyana'da doğdu. Avusturya, Fransa ve Almanya'da öğrenim gördü. Savaş karşıtı kişiliğiyle dikkat çekti. 1919-1934 yılları arasında Salzburg'da yaşadı, Nazilerin baskısı yüzünden Salzburg'u terk etmek zorunda kaldı. 1938'de İngiltere'ye, 1939'da New York'a gitti, birkaç ay sonra da Brezilya'ya yerleşti. Önceleri Verlaine, Baudelaire ve Verhaeren çevirileriyle tanındı, ilk şiirlerini ise 1901'de yayımladı. Çok sayıda deneme, öykü, uzun öykünün yanı sıra büyük bir ustalıkla kaleme aldığı yaşamöyküleriyle de ünlüdür. Psikolojiye ve Freud'un öğretisine duyduğu yoğun ilgi, Zweig'in derin karakter incelemelerinde ifade bulur. Özellikle tarihsel karakterler üzerine yazdığı yorumlar ve yaşamöyküleri, psikolojik çözümlenmeler bakımından son derece zengindir. Zweig, Avrupa'nın içine düştüğü siyasi duruma dayanamayıp 1942'de Brezilya'da karısıyla birlikte intihar etti.

MELİKE ÖZTÜRK, 1974 yılında Nürnberg'de (Almanya) bir işçi ailesinin ikinci çocuğu olarak dünyaya geldi. İlkgençlik yıllarında otodidaktik bir çevirmen olarak ilk ürünlerini verirken, hemşire kimliğiyle 12 yıl boyunca Almanya'da uyuşturucu kullananlara yardım eden bir dernekte ve çeşitli kurumlarda gezici hemşire olarak çalıştı. İkinci öğrenimini seramik üzerine gören Melike Öztürk, 2009 yılında Türkiye'ye yerleşti. Çevirinin yanı sıra seramik çalışmalarına İstanbul'daki atölyesinde devam etmektedir. Çevirileri: *Annemarie Schwarzenbach, İran'da Ölüm, E.W. Heine, Mozart'ı Kim Öldürdü? Haydn'ın Kafasını Kim Kesti?*

İçindekiler

1902-1912	11
1912 Yazı	34
1912-1914	44
Haziran 1914	63
Temmuz 1914.....	88
Eylül, Ekim, Kasım 1914.....	100
Kasım, Aralık 1914.....	124
Aralık 1914	142
1915-1918	162
1919.....	176
1919-1921	183
1921-1930	184

1902-1912

Yaşamının ilerleyen yıllarında Clarissa hayatına dair anıları zihninde canlandırmaya çalışmışsa da bir bağ kurabilmekte zorlanmıştı. Geniş alanların üzerinden sanki kum fırtınası geçmiş, her şeyin biçimini büsbütün belirsizleştirmişti; zamansa bulutlar misali dağınık ve kesin bir ölçüden yoksundu. Haftalar, hatta günler, saatler bile sanki dün yaşanmış gibi geldiğinden, kendini dinlediğinde duyguları büsbütün ayaklanıyor, bütün o yılların muhakkemesini yapamıyordu. Bazen de Clarissa'ya öyle geliyordu ki sanki bütün bu yılları ayık ve müdahil olduğu bir hissiyatla geçiren sadece küçük bir yanıydı; diğer yanını ise yorgunluk ve içi boş vazifelerle karanlığa gömmüştü.

Çoğu insanın aksine Clarissa çocukluğuyla ilgili az şey bilirdi. Özel koşullar nedeniyle hiçbir zaman doğru düzgün bir yuvası olmadı; aile yaşantısı nedir, bilmiyordu. Babası Galiciya'da küçük bir garnizon şehrinde yüzbaşıyken gerçekleşen doğumu, talihsiz olaylar zinciri sonucunda annesinin hayatına mal oldu. Alayın başhekimi gripten yatağa düştü. Doğum sonrası baş gösteren zatürreeyle mücadele edebilmek için komşu şehirden telgrafla çağırılan hekim ise kar fırtınası yüzünden olay yerine zamanında ulaşamadı. Garnizondaki vaftizinin hemen ardından Clarissa kendisinden iki yaş büyük ağa-

beyiyle beraber büyükannesinin yanına gönderildi; oysa büyükannesinin bizzat bakıma ihtiyacı vardı. O ölünce Clarissa, babasının üvey kardeşinin, ağabeyi de bir küçüküğünün yanına verildi. Evlerle birlikte evin içindeki yüzler, kendisine bakan Alman, Bohemyalı, Polonyalı hizmetkârlar da değişiyordu; alışmaya, benimsemeye, ısınmaya hiç vakit olmuyordu; ilk çekingenlik daha kaybolmamıştı ki, babası 1902’de, Clarissa sekiz yaşındayken, Petersburg’a askerî ataşe olarak gönderilmişti; aile meclisi ayakları yere sağlam basar düşüncesiyle oğlanın askerî okula, Clarissa’nınsa Viyana civarındaki manastır okuluna gönderilmesine karar verdi. Nadiren gördüğü babasını Clarissa hayal meyal anımsıyordu. O günlerden aklında kalanlar, babasının yüzünden, sesinden ziyade –ağabeyininki gibi küçük, çocuk elceğizini o rütbe işaretlerinden bizzat kendi eliyle çekmediğinde– severek oynadığı, tıngırdayan yuvarlak apoletleriyle parıldayan mavi üniformasıydı. Ağabeyinden de aklında kalan, önu açık bahriyeli giysisiyle lepiska gibi uzun sarı saçlarıydı, ki bunları azıcık da olsa kıskanmıyor değildi.

Clarissa manastır okulunda sekizinden neredeyse on sekizine basıncaya kadar on yılını geçirdi. Böylesi geride kalan bir zamana ait anıların bu kadar azını hatırlamasını bir dereceye kadar babasına borçluydu. O zamanlar kurmayda yüksek bir askerî rütbe olan yarbaylığa kademe kademe ulaşan Leopold Franz Xaver Schuhmeister, çalışkanlığı karşısında duyulan içtenlikli saygının yanı sıra güvenilirliğine ve öngörü sahibi oluşuna hafif bir ironi yüklenmişse de, yüksek askerî çevrelerde iyi eğitim almış, en bilgili taktisyenlerden ve teorisyenlerden biri olarak kabul edilirdi. Dar çevrede yapılan görüşmelerde başkumandan her zaman usulca gülümseyerek kendisinden “bizim Statisticus” diye bahsederdi. Çünkü Schuhmeister azimli, şevkli bir çalışandı, sert görünmesine karşın da bir hayli

utangaç ve beceriksizdi. Sistem üzerine kurulu bir bilgi vazifesinde savaştan galip çıkmanın önkoşulunu görürdü. Bu fikre zamanla varmıştı, söz konusu savaş olduğunda ilhama ve cin fikirliliğe bel bağlamazdı. Komşu Alman kurmayına samimi bir hayranlık duyardı. Yabancı orduların resmî olarak yayımlayabildikleri akla gelebilecek her türlü bilginin gazete kupürlerini gayretkeşlikle biriktirir, bunları kimsenin bakmasına izin vermediği tertemiz, korunaklı dosyalarda durmaksızın düzenler ve mevcuda yenilerini eklerdi; bu kapanık haliyle, yurtdışında (hep öyle olduğu üzere) dikkate alınan, üstelik korkulan bir otorite olabilmışti. Kâğıt üzerindeki bu özetler gibi, etten kemikten ordulara ait özütleri de üç-dört odayı kaplayan bir laboratuvarda muhafaza ederdi; ordudaki herbaryumunda kullanmak üzere en küçük ayrıntıya bile ihtiyaç duyduğundan, bilumum elçiliklerde görevli Avusturyalı askerî ataşeler kendisinin aralıksız gönderdiği anketler yüzünden ona lanet yağdırırlardı. Görev bilinciyle ve inançla başladığı bu koleksiyonu, gitgide biriken detaylar ve bunların yazılı, çizelge halindeki dökümleri, sistematikleşmeye duyduğu arzu yüzünden tutkuya, neredeyse takıntıya dönüşmüştü; bunlar, karısının erken ölümüyle çatırdayan ve bomboş kalan hayatını son raddesine kadar dolduruyor, yeni bir anlam katıyordu. Sanatçıların aşına olduğu türden, düzene ve simetriye özgü küçük sevinçlerdi bunlar; oyun güdüsü bağlayıcıdır ne de olsa. Kırmızı ve yeşil mürekkebi, ucu sivri kurşunkalemleri severdi. Bunlarda nadide parçalar barındıran bir camekânın albenisi vardı. Oğlu bütün bunları hiç görememişti; babasının yüreğinde gizli bir sızıydı bu. Karşılaştırma söz konusuysa eğer, not yazmadaki teknik zevke sadece kendisi haizdi. Eskiden mesai sonrası evine geldiğinde, sert yakalığını çıkarıp ropdöşambrını kuşanırdı; sert mizaçlı ruhu müzikle biraz yumuşar, ölen karısı piyanonun başına geçti-

ğinde çalınanlara minnetle kulak kabartırken hareketleri ehlileşirdi. Tiyatroya gidilir, cemiyet hayatına karışılırdı. Bunlar kendisine hem meşgale olur hem de onu rahatlatırdı. Karısının ölümünün ardından görev arkadaşlarının arasında ne yapacağını bilemediğinden akşamlar bomboş bir hal almıştı. Bu boşluğu hokkayla, makasla, cetvelle evde de kartotekleri birbiri ardına düzenleyip damıtarak doldurdu; elindekiler daha sonra yayımlanan “Ordunun İstatiksel Çizelgeleri”ne hizmet ederken, elbette en gizli materyaller anavatanın içişlerine mahsustu. Bilgiyi yan odadan kolayca istemektense, kendisinden görevi başındayken talep etmek âdet haline gelmişti. Diğerlerine akıl almaz gelen gizli bir idrak arzusuyla ufacık odasında sayıların ve rakamların, niceliklerin ve farkların, başkasına kupkuru gelen şeylerin sıkıp suyunu çıkarırdı; askerden çok matematikçi gibiydi; Avusturya hazinesi için, silah deposu için ordu ve monarşi namına artan bir gururla tek tek elde ettiği gözlemlerin on binlercesinin elinin altında olduğunun bilincindeydi. Aslına bakılırsa, 1914 yılında silah altına alınan tümenlerle ilgili olarak yaptığı hesaplamalar, Conrad von Hötzendorff’un iyimser tahminlerinden daha doğru çıkmıştı. Yazıya geçen söz onun için giderek söylenenin yerini alırken, dış dünyanın yerini de gitgide kendi düzeni içindeki malzeme almaya başlamıştı. Aslında yalnızlaşmasına rağmen, başkalarına giderek daha katı ve daha kapalı görünüyordu. Münzeviliği arttıkça sohbetin yerine notlarını koymaya daha da alışıyordu. Her alıştırma, bıkmamacasına arkasını getirdiği alışkanlık olma yolunda ısrar ederken, hatta apansız alışkanlığa dönüşürken, alışkanlık da cebre ve prangaya dönüşerek kaskatı kesiliyordu: Sistemati olmaktan başka bir şey gelmiyordu elinden.

Bu nedenle bu tuhaf asker, herhangi bir şeyi ya da bir olayı anlayabilmek için sadece tek bir yol bilirdi: çizelge

tutmayı. Kaldı ki çocuklarının ruhlarına ulaşabilmek için bile, tutuk sevecenliği ve sözel beceriksizliğiyle baba sevgisi, onların yaşam ve eğitim süreçlerini kendisine sürekli yazılı olarak rapor etmelerini kaçınılmaz bir görev olarak talep etmeyi öne çıkarmaktan ibaretti. Petersburg'dan dönüp Milli Savunma Bakanlığı'na tekrar girdikten sonra yaptığı ilk ziyarette, on bir yaşındaki kızına numune teşkil edecek şekilde en üsttekine temiz çizgiler çektiği bir tomar aynı büyüklükte kesilmiş kâğıt getirmişti. Bundan böyle Clarissa tek tek her derste neler öğrendiğini, hangi kitapları okuduğunu, piyano başında hangi parçaları çalıştığını yazacak ve pazar günleri de bu şekilde yedi sayfaya ekleyeceği bir mektupla babasına gönderecekti. Bu sayede babası, çocuğunun içsel gelişimine kendince yardımda bulunacak ve onu erken çocukluk çağından itibaren görev bilinci ve sebatlı bir hırsıyla yetiştirmesi için samimiyetle teşvik etmiş olacaktı. Gerçekteyse bu rapor tutmaların mekanik yanı, Clarissa'nın günbegün düşülen notlardan ötürü geçen bu yılların ardından ihatayı kaybetmesine yol açmıştı. İzlenimleri toplanıp biçimleneceğine, bu erkenci raporlamalar yüzünden püskürtülüp ufalanıyordu. İzlenimler tam olgunlaşmışken, sırf mekânsal olarak bile bunun ne kadar yanlış olduğunu hissettiğinden kendi isteğiyle bu kaçıklığın arkasını getirmiyordu. Bu rapor vermeler hevesini kursağında bırakıyordu; çünkü sevinci hamken dalından koparılıyordu. Sonraları düşündüğünde, okul döneminde kitaplarla resimlerin verdiği her türlü spontane hazzı babasının yok ettiği hissinden kurtulamadı. Daha sonra ayırđına varacağı gibi, babası günbegün salt mekânsal olarak ona aynı ölçüyü tanırken, bir tek coşkulu saat bile içimizde bir aydan, bir yıldan daha fazla yankı uyandırıyordu. Babası manastır okulunu olduğundan daha metodik, daha monoton bir hale dönüştürmüştü. Yine de bunlar, babasının ölümünün ardından o kâğıtları,

yaşanmış günleri kendi düzeni içinde yazı masasında gördüğünde derinden etkilenmesine engel olamadı. Nasıl göndermişse, babası yazdıklarını o haliyle destelemişti. Tam beklendiği gibi örnek olacak şekilde. Bundan habersizdi. Hoşnutmuş babası. Bazı satırların altını kırmızı mürekkeple çizmişti. Bir defasında eski bir kafiyeyi söyleyemediğinde, utancından ve gamdan adeta yerin dibine girmişti; çünkü babası cetveli eline aldığı gibi mağrur, çizivermişti – ölü bir sevinci, ölü bir insana. Her ay bir kurdeleyle bağlanmıştı; sömestr dönemine ait olanlarsa başrahibenin, kat ettiği gelişmeleri ve davranışlarını kaleme aldığı raporu, karneleriyle birlikte özel bir kartonun içindeydi; bu yalnız adam akşamları bu yaşananlara kendi çapında müdahil olmayı denemişti. Ve başrahibenin yazdığı cevaplardan, göstermeye asla meyletmediği bir sevinçle, gelişimini beceriksizce takip etme uğraşı içinde olduğunu görmüştü. Buna aracı olabilecek tek bir yolu vardı, o da kendi yoluydu. Clarissa bu sayfalardan birkaçına göz attı. Hiçbir şey ifade etmiyorlardı. Bir zamanlar yaşam olan şeyler, şimdi kuru kuru hışırdıyordu ancak. Çoktan unuttuğu şeyler üzerine dersler. Gerçekte nasıl olduğunu anımsamaya çalıştı. Fakat bu kayıp günlerden pek az şey hatırına geldi.

* * *

Anımsayabildikleri aslında sadece pazar günleriydi. Hafta içi günler olaysız bir şekilde iyiden iyiye hesaplanmış saatin vuran sesinin emrindeydi, ona amadeydi. Yaz demeden kış demeden aynı saatte aynı yataktan kalkıp aynı saatte yıkanılıyor ve yıllar boyu hiç değişmeyen okul kıyafetini üzerine geçirmiş olması gerekiyordu. Her şey önceden belliydi, kilisedeki yeri ve masadaki yeri, tabağıyla peçetesi. Güne dair çarkın dişleri daha sonra aynı

odalarda sabah ayininden akşam duasına düzenli bir ritimle dönerdi, o da muntazam çıkılan yürüyüşlerle, önde beyaz çizgili başlığıyla rahibe, çifter çifter uzun bir sırada. Koca avlu kapısı açıldığında bu duvarların ardına düşen dünyaya yegâne göz atabildiği yer burasıydı. Ve her defasında sokakları, şehri, gözünde ayrıktan, kertikten ibaret olan tanımadığı “öbürü”nü görmek, dükkânlardan, binalardan daha çok görmek için gizli bir isteği uyandırıyordu içinde. Havanın tadı burada yabancı nefeslerin çokluğundan dolayı farklıydı. Ne var ki kurallar kesindi; bakışlar devrilip öyle yürünecek ve yabancı bakışlardan kendilerini uzak tutacaklardı. Burada konuşmalar hararetleniyordu. Çünkü dış dünya onlara kendi monoton varlıklarının karşısında değişiklikler hakkında bir fikir veriyordu. Pazar günleri, bu dünyanın kapılarının açıldığı ve süreksiz bir manzaranın içe taşındığı tek gündü. Bu günde ziyaretçi odası açılıyor, anne babalar, akrabalar çocuklarını ya da himayelerine aldıkları çocukları ziyarete geliyorlardı. Ve herkes gelirken yanında bir şey getiriyordu. Küçük hediyelerle, en azından hoşsohbetle gelirlerdi, havadislerle ve yuvadan uçma yetisinden yoksun bu canlıların gereksindikleri kişisel ilgiyle, şefkatle. Her biri, iki-üç saatliğine izlenimlerle dolu, beslenmiş bir şekilde gri kitleden çekip çıkarıldığına inanç getirirdi. Pazar akşamları, binanın kapılarına kilit vurulduğunda, konuşmalar iyice hararetlenirdi. Malzeme sağlanmıştı çünkü; gri okul formasının altındaki küçük “ben”in canına can katılmıştı.

Clarissa için bu pazar günlerinden dördüncüsü bir açıdan gurur, bir açıdan da huzursuzluk taşırdı; çünkü babası metodik bir dakiklikle, şaşmaz aralıklarla ziyaretine gelirdi. Bu on yıl içinde yalnızca iki kez, o da ağır larenjit olup yatağa düştüğünde, bir de gizli bir görev için Konstantinopolis’e gitmeden önce ziyaretlerini ertelemek zorunda kalmıştı. Huzursuzluk, babası gelmeden birkaç

"BAŞKA BİR YÜZYILDAN GELMİŞÇESİNE,
BAŞKA BİR HALKTAN GELMİŞÇESİNE,
KENDİMİZİ FANUS ALTINA ALAMAYIZ. İNSAN
GÜÇ KULLANARAK NÖTRLEŞEMEZ... SAVAŞ
KARŞISINDA İNSANIN KENDİNİ KORUMASI
İÇİN YALNIZCA TEK BİR ÇÖZÜM, NORMAL VE
İNSANİ OLAN TEK BİR DURUŞ VARDIR, O DA
SAVAŞI GÖRMEK VE CEPHEDE ASLA YER
ALMAYAN SAVAŞ ÇIĞIRTKANLARINA KULAK
VERMEMEK..."

STEFAN ZWEIG'İN ÖLMEDEN ÖNCE ÜZERİNDE
ÇALIŞTIĞI CLARISSA, AVUSTURYALI BİR
SUBAY KIZININ YAŞAMI ÜZERİNDEN, BİRİNCİ
DÜNYA SAVAŞI'NIN BİREYLER İLE ORTA
AVRUPA KÜLTÜRÜNDE BIRAKTIĞI İZLERE
MERCEK TUTAR. YAZARIN, "BİR KADININ
YAŞADIKLARINDAN HAREKETLE, 1902'DEN
SAVAŞIN PATLAK VERMESİNE KADAR GEÇEN
SÜRE İÇİNDE DÜNYANIN ANLATILDIĞI
ROMAN" SÖZLERİYLE TANIMLADIĞI BU SON
ÇALIŞMA, ZWEIG'İN ÖLÜMÜNDEN 39 YIL
SONRA, İLK KEZ 1981'DE GÜN İŞİĞİNA
ÇIKARILDI.

ISBN: 978-975-07-3287-4

9 789750 732874

can

canyayinlari.com twitter.com/canyayinlari facebook.com/canyayinevi